

araçlarındaki gelişmeler de onun geniş muhtevası içine girer. Sürenin Mekki olduğu, o dönemde müslümanların elinde at ve silâh bulunmadığı göz önüne alındığında, bu âyetlerdeki mânaların bütünüyle gelecek zamanlarla ilgili olduğu anlaşılır. Burada sonraki yüzyıllarda icat edilecek ateşli silâhlardan söz edilmesi, geleceğin harp alet ve vasıtalarındaki gelişmeleri çok önceden haber veren bir mucize sayılır. Buna göre âdiyât yalnızca at ve develeri değil, motorlu savaş araçlarını, mürîyât kelimesi de ateşli silâhların hepsini içine alır.

BİBLİYOGRAFYA :

Taberî, *Câmi' u'l-beyân*, Bulak 1323-29 — Beyrut 1398/1978, XX, 175-181; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât; Lisânü'l-'Arab*, "ady", "d̄bh", "vry", "kd̄h", "ğvr" md.leri; Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmî'l-Kur'an* (nşr. Ebû İshak İbrâhîm), Kahire 1386-87/1966-67, XX, 153-163; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, XVI, 178; Süyûtî, *el-İtkân*, Kahire 1387/1967, I, 72; Turayhî, *Mecma' u'l-bahreyn*, Beyrut 1985, I, 283; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, Bulak 1301, IX, 440-444; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1982, IX, 6014-6023; Ö. Rıza Doğrul, "Âdiyât", *İTA*, I, 107-108; Zuhûr Ahmed Azhar, "Âdiyât", *UDMİ*, XII, 656-657.

EMİN İŞİK

ADL

(العدل)

Kelâm, tasavvuf ve hadis alanlarında kullanılan bir terim.

Adl, "doğru olmak, doğru davranmak, adaletle hükmetmek; eşitlemek" vb. mânalara gelen bir masdardır. Ayrıca "doğruluk, hakkaniyet ve adalet" anlamlarıyla isim olarak kullanıldığı gibi, "çok âdil" anlamında sıfat olarak da kullanılır.

□ KELÂM. Allah'ın isimlerinden (es-mâ-i hüsnâ) biri.

Adl, Allah'ın doksan dokuz ismini sayan esmâ-i hüsnâ hadisinde (bk. Tirmizî, "Da'avât", 83) yer alır. Kur'an-ı Kerim'de çeşitli müştaklarıyla birlikte yirmi sekiz âyette geçerse de bunların hiçbirinde Allah'ın âdalet sıfatını ifade eder mahiyette kullanılmamıştır. Yalnız bir âyette (bk. el-En'âm 6/115) Allah'ın sözünün adaletli olduğu belirtilir. Ancak birçok âyette Allah, adaletin zıddı olan zulümden tenzih edilmiş, ayrıca "adl" mânasına gelen kıst da Kur'an'da ve hadislerde Allah'a izâfe edilmiştir (bk. Âl-i İmrân 3/18; Yûnus 10/4, 47, 54; Tirmizî, "Da'avât", 83; İbn Mâce, "Du'â", 10).

Muhakkak
hattıyla
yazılmış
tezhipli
Âdiyât
süresi

Yine adl ve adalete yakın bir mâna ifade eden hayrül-hâkimin (bk. el-A'râf 7/87) ve ahkemül-hâkimin (bk. et-Tîn 95/8), Kur'an'da Allah'a nisbet edilmiştir. Buna göre, "Peygamber'in Allah'a adl sıfatını vermeyi münasip görmüş olup olmadığına şüphe edilebilir" tarzında D. B. Macdonald tarafından ileriye sürülen iddianın (bk. *İA*, I, 363) tutarlı görülebilecek hiçbir yönü yoktur.

Adl, Allah'ın isimlerinden biri olarak kullanıldığında mübalağa ifade eden bir sıfat olup "çok âdil, asla zulmetmeyen, hakkaniyetle hükmeden, haktan başkasını söylemeyen ve yapmayan" anlamına gelir. İslâm filozofları adl sıfatını, "Allah'ın her varlığa lâyık olduğu imkân ve kabiliyetleri bahşetmesi" anlamına gelen inâyet ve cömertlik (cûd) kavramlarıyla açıklamışlardır. İbn Teymiyye de muhtemelen bu görüşten yararlanarak adle "Allah'ın, yaratıklarına nimet vermesi ve ihsanda bulunması" mânasını verir (bk. *Mecmû' u fetâvâ*, VIII, 31). Ehl-i sünnet'in çoğuna göre Allah'ın zâtıyla kaim olan adl sıfatı vardır (bk. İbn Teymiyye, *a.g.e.*, VIII, 127). Gazzâlî, Allah'ın adaletin adil olduğunu anlamadığını, fiillerini, yaratıp idare ettiği kâinatı tanımadan da adaletini kavramanın mümkün olmadığını söyler ve kâinatın tanınması konusunda çeşitli örnekler verir (bk. *el-Mağşadü'l-esnâ*, s. 71-73). Kâinatındaki bütün nesnelere olaylardaki hikmet ve adaleti kavramak hususunda beşerî bir aczin bulunduğu kabul edilmekle birlikte (bk. HİKMET, ŞER), bütün müslüman âlimler Allah'ın âdil olduğu

noktasında ittifak etmişlerdir. Ancak adl sıfatının yorumu hususunda Mu'tezile âlimleriyle diğer İslâm bilginleri arasında farklı görüşler ortaya çıkmıştır (aş. bk.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mâce, "Du'â", 10; Tirmizî, "Da'avât", 83; Fârâbî, *el-Medinetü'l-fâzıla*, Kahire, ts. (Matbaatü'n-Nîl), s. 20, 22, 54; Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi Muhammed Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 207; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "adl" md.; Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye), s. 71-73; Sâbü'nî, *el-Bidâye* (nşr. Bekir Topaloğlu), Dimaşk 1399/1979, s. 62; Râzî, *Levâmi' u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdurraûf Sa'd), Kahire 1396/1976, s. 245-247; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "adl" md.; İbn Teymiyye, *Mecmû' u fetâvâ* (nşr. Abdurrahman b. Muhammed), Riyad 1381-86, VIII, 31, 127; Lisânü'l-'Arab, "adl" md.; İbnü'l-Vezîr, *İşârü'l-hak'ale'l-halk*, Beyrut 1403/1983, s. 339; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, Bulak 1281, s. 240-241; *Kâmus Tercümesi*, "adl", md.; M. Fuad Abdülbâkî, *Mu'cem*, "adl", "kıst", "zulm" md.leri; D. B. Macdonald, "Allah", *İA*, I, 363; E. Tyan, "Adl", *EI²* (Fr.), I, 215-216.

BEKİR TOPALOĞLU

□ KELÂM. Mu'tezile'nin beş temel prensibinden (usûl-i hamse) biri.

Allah'ın âdil olduğu noktasında bütün müslümanlar görüş birliği içinde bulunmakla birlikte, Mu'tezile âlimleri ilâhî adli Ehl-i sünnet'ten farklı bir şekilde yorumlamışlardır. Onlara göre Allah'ın âdil olması, yalnızca güzel (hasen) olan fiilleri işlemesi, kötü ve çirkin (kabih) hiçbir fiili işlememesi ve yapması gerekenleri de terketmemesi demektir. Bundan dolayı adalete riayet etmek Allah için vaciptir (bk. VÜCÛB). İylilik ve kö-